

ספרי-למוד של חברת העזרה ליהודי גרמניה, ברלין

א.

ס פ ר ה ש י ר י ם

קבץ שירים עברים וגרמנים
לגני ילדים, לבתי-ספר עממיים ותיכונים

הבר

אברהם צבי אידלזון (בן-יהודה)

טורח לזמרה ונגינה בבתי הספר של חברת „העזרה“

בירושלם

ברלין וירושלם

חברת העזרה ליהודי גרמניה

תרעב

4675 025

101
1441
. I 2
54
1112

כל הזכויות שמורות בידי החברה

הקדמה.

הסרוך ספר-שירים בעברית לבתי-ספר עבריים בארצות המזרח ידוע ומרגש לכל המורים העברים בכלל ולמורים בזמרה בפרט. אמנם ישנם קבצים אחדים שנעשו בימים האחרונים, אך, מלבד מה שהם מעטי הכמות, לקיים הם גם בהכנס ובצורתם. הנגינה העממית העברית חסרה בהם, במקום אשר רק היא צריכה להיות ליסוד ספר-שירים לבני העם. וכן שגו המחברים בצורת השירים, בכחבם את המלים העבריות באותיות לועזיות ובמבטא האשכנזי, כי בזה החמו את ספריהם בפני תלמידי בתי הספר אשר בהם שופת אירופה אינן נלמדות כלל, ואי אפשר איפוא לתלמידים כאלה לקרא בהם. ולתלמידי המזרח, המדברים עברית במבטא הספרדי, לא מובנה שפת השירים הכתובים במבטא האשכנזי.

ולכן ראויים לתהלה מנהיגי חברה העזרה ליהודי גרמניה ובפרט האדונים דר' ג'מס סימון ודר' פויל נתן על הכירם לדעת את החסרון הזה ויקבלו עליהם להוציא לאור בעד גני הילדים, בתי הספר העממיים ובתי המדרש ספר שירים בעברית המתאים לתעודתו.

בסדור הספר ובתכן השירים היו לי לעינים ספרי השירים ממיין זה אשר לעמים הנאורים; שישיר התלמיד על כל דבר הידוע לו והתופס מקום בעולמו, ועל הענינים החשובים הראויים לקרבם אליו ולהבנם עליו. עשיתי מדור מיוחד לשירים, "מחיי הילדים" ומדור מיוחד ל"שירי שעשעים" ומשחקים, ושירי הליכה והתעמלות, וכן מדור מיוחד ל"שירי הטבע", כדי לקרב את לב התלמיד היהודי אל הטבע. — וכן מדור מיוחד ל"שירי עם" עברים, וכן נתתי, "שירי הזדמנות" להזדמנויות שונות כמו הנגינות בית הספר או הנגינות התלויות בארץ או בעם.

את החמר לנגינה לקחתי מהנגינה העממית, בין שהיא אשכנזית ובין שהיא ספרדית, כי יסוד אחד להן ומקורן הוא — מקור ישראל. השירים הללו מצויינים בשם, "נעימה עממית". וכן לקטתי נעימות שונות ממחברים יהודים שונים.

ויש שנחתי נעימות זרות שנתקבלו בתוך העם ויתאזרהו בקרבן, את הנעימות הללו צינתי בשם „נעימה מקבלה“ או „נעימה נכריה“. ליתר השירים חברתי אני בעצמי נעימות.

כאמור, נועד הספר הזה לגניילדים, לבתי-ספר עממיים ולבתי מדרש, ולפיהם בחרתי באיכות השירים, מן הקל אל הכבד. לילדים אשר בגנים, שגבול קולם אינו עולה על רוח אוקטבה אחת, נחתי שירים קלים בתכנם ומנגינות קטנות וקלות בקולותיהן, בהרתיהן ובמשקלן, כדי שתהיינה נוחות לפי הטף.

לתלמידי בתי-ספר עממיים, לאמר מבני שש עד שלש עשרה, נחתי שירים אשר איכותם השונה יותר ולמנגינותיהם יש תכן נגיני, ולפי הרב הן בשני קולות. מורה הזמרה בבתי הספר אשר במזרח צריך לשים לב לקולות התלמידים; כי במזרח אין להבנים סופרן כאותו שיש באירופה, אלא קולם הוא אֶלֶף ואפשר רק לחלקו לֶאֱלֶף גבוה ולֶאֱלֶף נמוך. האלט הגבוה עולה רק עד $E = E$ ולכן נהוציא לזה זהירות יתרה מצד המורה, כי לא כל המנגינות בנות שני קולות ראויים לשוררן בֶּאֱלֶף, כי ע"י זה הצלול מתקלקל. מה שאין כן בנערות המזרח אשר להן יש אלט וסופרן בינוני = Mezzo sopran ולכן יכולות הן לשיר את המנגינות בודו-קולות. אך בבתי-ספר באירופה, אשר לתלמידיהם יש סופרן גבוה, על המורה להעתיק (transponieren) את סלם המנגינות לסלם גבוה ממנו כדי שתהיינה המנגינות נוחות לקולם. — במנגינות בנות שלשה קולות לא הרביתי יען כי קשה יהיה, בפרט במזרח, להוציאן אל הפעל מסבת הסרון הקולות; כי באלה ודאי נצרך סופרן גבוה.

את המין השלישי, השירים לבתי מדרש, נחתי בשלשה ובארבעה קולות לתלמידי בתי מדרש, ר"ל, מבני שבע עשרה ועד עשרים שנשתנה „קול-הנער“, „קול-גבר“, ולכן יש להם כבר טינור או בס וראוי שישירו במקלה בת שלשה או ארבעה קולות, כדי שיתרגלו בהרמוניה ובצורות הנגינה היותר גדולות מצורת הנעימה הפשוטה. אך במקום שאי אפשר לצרף להם קולות נערים, אז על המורה לברר להם מנגינות בנות שני קולות, המתאימות לאיכות קולות הטינור והבס.

והנה יען כי נחתי את השירים בכתב העברי מימין לשמאל, למען יהיה דבר שוה לכל תלמידי בני ישראל, הייתי מכרה גם לשנות ממשבע שטבעו המנגנים בכתובת טעמי הנגינה שהיא משמאל לימין, ואני הפכתי אותם וכתבתים מימין לשמאל כדי שיחאימו עם המלים העבריות. ואם לכאורה יהיה שנוי-ערכין זה מזהר בעיני המנגנים, ישימו נא את לבם כי מוטב לשנות כתב הטעמים מלשנות כתב השפה העברית. — ומלבד זה, לא אני הוא הראשון במהפכה הזאת, אלא כבר קדמוני המנגנים הערביים

בספרי השירים אשר להם. ובאמת אין בין כתיבת הטעמים מימין או משמאל אלא ההרגל לבד, כאשר יבין כל מנגן משכיל.

מלבד כל זה השתדלתי לבחור במנגינות שתהיינה קרובות לרוח כל בני ישראל בכל ארצות מגוריהם השונות ומובנות להם.

הספר הזה הוא הראשון במינו בספרות העברית, הן בתכנו והן בצורתו, ונועד ללמד מתוכו את בני ישראל פרק בשיר ובנגינה, כדי לעורר ע"י זה בקרבם רגשות עדינות, רגשות המוסר והיופי, רגשות לכל דבר נעלה וקדוש לאדם.

* * *

ברב בתי הספר העברים שבארצות הקדם לא שמו לב עד כה כמעט כלל להוראת השירה „המלמדת משמעת ותרבות, ומרככת ומעדנת והוננת את האדם דרכי מוסר ותבונה“; וחברת „העזרה“ היתה גם בנדון זה למוֹרָה הדרך.

על יד ספרי-השירים העברי, מקבלים בתי הספר שבארץ המזרח שבהם מלמדת השפה הגרמנית בחור השפה הקולטורית — גם קבץ שירים גרמני.

המורים והתלמידים ידעו להכיר טובה „לחברת העזרה“ על אשר נתנה האפשרות להוציא גם ספר כזה.

החלק הזה כולל שירים לבתי ספר, ולבית; שירים להקופות היום והשנה, שירי ערש, שירי טבע, שירי מהלכה, ושירי הזדמנות, בנעימות שחברון מנגנים מפורסמים.

ולחספיק גם לצרכי בתי הספר התיכוניים נספחו בזה גם שירי שטורנטים במקהלות של ארבעה קולות.

לפעמים הכרחתי להביא שנויים בהתאמה ההרמונית והעתקת סלם הקולית, יען כי קולות הילדים והילדות בארצות המזרח הם ביותר ממחלקת האֶלֶף, ובהתאמה לעבדה זו באו שנויים במשפט בעל דו-הקולות. ההערות על אודות תולדות המשוררים ומחברי הנעימות תהיינה בודאי לרצון למורים ולתלמידים.

א. צ. אידלזון
(בן-יהודה).

ירושלם